

WAT ETEN WE ?

-

VOEDSELHULP

Wat de arbeider dagelijks op zijn bord krijgt, wordt mee bepaald door prijsschommelingen en lastige tijden: werkloosheid, ongeval, ziekte, ... Er worden collectieve strategieën ingevoerd en voedsel wordt gratis of voor lage prijzen aangeboden.

Gratis voedselbedeling

De organisatie van de openbare of particuliere liefdadigheid ontwikkelt zich vooral in de 19e en 20e eeuw en wel onder verschillende vormen.

Armenzorg

In 1796 bepaalt een wet dat in elke gemeente een kantoor van de armenzorg moet komen dat wordt gefinancierd door schenkingen van particulieren en overheidssubsidies. Brood is een van de belangrijkste voedingsmiddelen die aan de behoeftigen worden uitgedeeld, want het wordt beschouwd als *“dé basis van voeding”*. Gustave Dron, voorzitter van de commissie voor armenzorg, 1893.

In 1968 deelt het Kantoor voor maatschappelijke bijstand (Bureau d'aide sociale) van Tourcoing nog twee keer per week broden van 700 g uit. *“Deze vorm van hulpverlening lijkt in deze tijd misschien voorbijgestreefd, want hoewel brood vele jaren lang werd beschouwd als een basisvoedingsmiddel, is dat nu niet meer het geval.”* Thuislevering *“schept een band van veiligheid tussen vaak alleen wonende ouderen en het Kantoor voor maatschappelijke bijstand.”* De mensen geven blijk van *“van een uitgesproken gehechtheid”* aan dit soort materiële hulp. *Nord Matin*, juni 1968.

Bedeling van warme maaltijden: “Les Fourneaux économiques”

Tegelijkertijd zetten privé- en openbare verenigingen zich in voor de organisatie van *“fourneaux économiques”*, vergelijkbaar met de volksgaarkeukens van nu. In 1897 beheert de stad Tourcoing, dankzij privéschenkingen aangevuld met een overheidsfinanciering, zes gaarkeukens in verschillende wijken van de stad, om behoeftigen en werkloze arbeiders bij te staan. Tijdens de winter van 1891 worden ongeveer 152.000 maaltijden geserveerd.

Armenzorg van Tourcoing, begin 20e eeuw, prentbriefkaart, coll. C.H.L.

Het kantoor van de armenzorg (Bureau de bienfaisance), geopend in 1892, moet materiële hulp bieden. Het wordt beheerd door “Les Hospices” en speelt een elementaire rol bij de toepassing van de wetten betreffende de verplichte bijstand aan ouderen (mensen ouder dan 70), invaliden en grote gezinnen. Vanaf 1953 wordt dit het “Bureau d’aide sociale”.

Penning van de armenzorg van Tourcoing, 20e eeuw, aluminium, coll. C.H.L.

Voor een penning ontvangen de door de stad geregistreerde behoeftigen een bepaalde hoeveelheid brood. Linnengoed, kleding en brandstof kunnen eveneens worden uitgedeeld. De armenzorg zorgt voor stabiliteit en herverdeling van rijkdom in een samenleving met sterk uiteenlopende maatschappelijke klassen.

Bakker die het brood voor de armenzorg in de oven stopt, tweede helft van de 20e eeuw, foto, coll. C.H.L.

Om brood “aan de best mogelijke kwaliteits- en prijsvoorwaarden” te kunnen aanbieden, beslist de armenzorg om de productie ervan, van de oogst tot het bakken, te controleren. Vanaf 1913 heeft de armenzorg een eigen maalderij – die na de Tweede Wereldoorlog wordt overgelaten – een kneedmachine en een oven. De armenzorg bakt een duizendtal broden per dag.

Kantine voor ouderen, februari 1950, olie op hout door Jean-René Nys, coll. C.H.L.

Met de Franse wet van 14 juli 1905 wordt voor gemeenten en departementen de verplichting ingevoerd om voor ouderen, gehandicapten en ongeneeslijk zieken zonder inkomen bijstand te organiseren – bijstand die tot dan toe facultatief was. De armenhuizen van de stad moeten gerechtigden die in de stad wonen, gratis opvangen; daardoor worden Belgische behoeftigen vanaf 1907 uitgesloten.

Verbruikscoöperaties

Verbruikscoöperaties zijn consumentengroepen geïnspireerd door een Engels model en ontstaan in 1844. De bedoeling is om in het groot producten voor dagelijks gebruik aan te kopen. Deze nutsproducten worden aan competitieve en vaste prijzen verkocht. Omstreeks 1900 kan een textielarbeidersgezin jaarlijks ongeveer één vijfde van zijn gemiddelde loon uitsparen. Bovendien kunnen leden op het einde van het jaar een deel van de winst ontvangen. Deze “korting” wordt berekend naar evenredigheid van de aankopen.

De ferventste promotoren van deze organisatie zijn de socialistische militanten en vakbonden. Voor hen is het een manier om de strijd aan te binden tegen de zwakke koopkracht en de buitensporige kredieten die door de handelaars worden gehanteerd. De coöperatieve vereniging *“is de burcht vanwaar de arbeidersklasse de kapitalistische samenleving zal bombarderen met aardappelen en broden van vier pond”*. Edouard Anseele (1856-1938).

“L’Economie des ménages”, de eerste coöperatieve vereniging van Tourcoing, ontstaan in 1882, komt al snel in handen van de socialisten. De werkgevers van de textielindustrie stichten in 1886 “La Mutualité”. Deze rivaliteit tussen “burgermaatschappij” en “collectivistische samenleving”, die de steden in Le Nord kenmerkt, is een van de factoren die verklaren waarom er in deze streek zo veel coöperatieve verenigingen zijn: in 1907 zijn dat er 190.

Detail van de bar van het volkshuis van Tourcoing, begin 20e eeuw, hout, coll. C.H.L.

Dit tafereel verwijst naar de rol van de coöperatieve vereniging La Solidarité Ouvrière bij de bereiding van brood vanaf 1904. Deze coöperatieve vereniging sticht in 1909 een volkshuis, dat al snel een bevoorrechte plek wordt voor politieke en vakbondsvergaderingen, maar ook een centrum voor hulp aan en onderricht voor armen.

Arbeiderstuinen

“Een tuin voor de arbeider kan volgens mij [...] helpen om de sociale kwestie op te lossen.”
Romain Flipo, vicevoorzitter van de Jardins Ouvriers van Tourcoing, 1907.

De sociale aangelegenheden mobiliseren de politieke klasse en de katholieke middens. Uitgaande van de vaststelling dat voedingsmiddelen duur en van matige kwaliteit zijn, creëert pater Lemire, afgevaardigd burgemeester van Hazebrouck, in 1896 La Ligue du Coin de terre et du foyer, maar ook een ideologische beweging, het terrianisme.

De bedoeling is om aan elke arbeider, ongeacht zijn politieke of religieuze overtuiging, een lap grond te verhuren waarvan de opbrengst niet alleen zijn inkomen kan verhogen, maar die hem ook *“gezond voedsel kan bieden dat de basis blijft van elk dieet [...]”. Gezondheid hangt af van deze eenvoudige voeding, die door de huisvrouw wordt bereid; zij maakt lekkere soep en daarvoor heeft ze lekkere verse groenten uit de tuin nodig.* Regionaal congres arbeiderstuinen in Tourcoing, 1907.

De arbeiderstuin vervult ook een sociale rol. Door deze terugkeer naar de natuur wordt de tuin een middel voor “moreel herstel” en blijft de arbeider weg uit de cafés. *“De arbeiders moeten immers losgerukt worden uit het proletariaat, dat op hen loert en hen in het verderf stort.”* Pater Lemire.

BARBIEUX José (dir.), BECQUET Annie (dir.), *L'imagerie alimentaire : un siècle d'industrie alimentaire à Tourcoing et ses environs, 1850-1950*, Catalogue d'exposition (Centre d'Histoire Locale, Tourcoing, 1er octobre 1989-14 janvier 1990), Tourcoing, CHL, 1989.

BONNEAU Michel, « Chapitre XI, L'adaptabilité alimentaire des pauvres », *La table des pauvres : cuisiner dans les villes et cités industrielles*, Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2013, p. 299-316.

CHANUT A., « La crise économique à Tourcoing (1846-1850) », *Revue du Nord*, Janvier-mars 1956, p. 74-105.

DEVAUX Auguste, *Les sociétés coopératives de consommation dans le Nord et principalement dans l'arrondissement de Lille*, Lille, Bigot Frères, 1907.

LAHOUSSE Jules, *Histoire des hospices de Tourcoing*, Tourcoing, Jean Duvivier, 1926.

Tourcoing
La Créative

Centre d'Histoire Locale
de Tourcoing

